

Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi

Blažević, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:890347>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-05**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ

IVANA BLAŽEVIĆ

ZAVRŠNI RAD

CRTAČKE TEHNIKE U RADU S
DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Zagreb, rujan 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Zagreb)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Ivana Blažević

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi

MENTOR: doc.dr.sc. Marijana Županić Benić

Zagreb, rujan 2019.

SADRŽAJ	
SAŽETAK	4
SUMMARY	5
1. UVOD	6
2. LIKOVNO STVARALAŠTVO DJETETA.....	7
3. TOČKA I CRTA	9
4. CRTAČKE TEHNIKE.....	13
4.1 OLOVKA	13
4.2 KREDA	14
4.3 UGLJEN	16
4.4 KEMIJSKA OLOVKA	17
4.5 FLOMASTER	18
4.6 TUŠ-PERO	19
4.7 TUŠ-DRVCE I TUŠ-TRSKA	21
4.8 TUŠ-KIST	22
4.9 LAVIRANI TUŠ	23
5. CRTEŽ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI.....	24
6. REALIZACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI U VRTIĆU.....	26
Prva aktivnost (olovka i flomaster)	28
Analiza prve aktivnosti (olovka i flomaster)	34
Druga aktivnost (ugljen).....	35
Analiza druge aktivnosti (ugljen)	39
Treća aktivnost (tuš-kist).....	40
Analiza treće aktivnosti (tuš-kist).....	44
7. ZAKLJUČAK	45
LITERATURA.....	46
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA	49

SAŽETAK

Dijete se spontano izražava zbog unutarnje potrebe koja je urođena i prisutna kod sve djece, ali i zbog užitka istraživanja svoje okoline i sebe samoga. Crtanjem se spaja realistični svijet i svijet mašte te na taj način dijete ima potpunu slobodu izražavanja svojih misli i osjećaja. Također, prisutna je i potreba za neprestanim mijenjanjem sadržaja rada kako bi dječje želje i njihovo izražavanje bilo raznoliko. Dječji izraz karakterizira spontanost, skladnost, ritmičnost te ekspresija. Za djetetov cjeloviti razvoj potrebno je osigurati djetetu raznolike i kvalitetne poticaje, materijale i sredstva za rad te dopustiti potpunu slobodu u likovnom izražavanju.

U ovom radu, proučavala sam i istraživala crtačke tehnike kao sredstvo izražavanja dječje likovnosti. U prvom dijelu rada obrađuje se teorijski dio o crtačkim tehnikama, dok drugi dio rada prikazuje proces praktične uporabe crtačkih tehnika u radu s djecom predškolske dobi. Jedna od ključnih potreba djece je upravo čežnja za novim iskustvima pa takav interes iziskuje nove mogućnosti istraživanja i primjenjivanja zadanih materijala. Cilj ovog rada je proučiti i analizirati načine na koje djeca predškolske dobi koriste crtačke tehnike te kako pomoću njih izražavaju svoje likovne sposobnosti. Svako dijete ima različit likovni izričaj, upravo zbog različitih doživljaja te na taj način stvara jedinstven i individualan crtež. U praktičnom dijelu rada opisane su likovne aktivnosti provedene u tri starije skupine u vrtiću.

Ključne riječi: crtačke tehnike, crtež, dijete

SUMMARY

The child spontaneously expresses himself because of the inner need that is innate and present in all children, but also because of the pleasure of exploring his surroundings and himself. Drawing brings together the realist world and the fantasy world, thus giving the child complete freedom to express his or her thoughts and feelings. Also, there is a need to constantly change the content of work so that children's desires and their expression are diverse. Children's expression is characterized by spontaneity, harmony, rhythm and expression. For the child's overall development, it is necessary to provide the child with diverse and high quality incentives, materials and means of work, and to allow complete freedom in artistic expression.

In this paper, I have studied and explored drawing techniques as a means of expressing children's art. The first part of the paper deals with the theoretical part on drawing techniques, while the second part presents the process of practical use of drawing techniques in working with preschool children. One of the key needs of children is the desire for new experiences, so such interest requires new possibilities for research and application of the given materials. The aim of this paper is to study and analyze the ways in which preschool children use drawing techniques and how they express their artistic abilities. Each child has a different artistic expression, precisely because of different experiences, thus creating a unique and individual drawing. The practical part of the paper describes the artistic activities carried out in three older groups in kindergarten.

Keywords: drawing techniques, drawing, child

1. UVOD

Dječje likovno stvaralaštvo djeluje na cjelokupni razvoj djeteta, potiče kreativnost te djeluje na razvoj govora, spoznaje, tjelesni, socijalni i kognitivni razvoj. Dijete uvijek pronade način da se likovno izrazi pa čak i bez intervencija odraslih. Potrebno je osigurati različite materijale i sredstva putem kojih će istraživati okolinu, ali i same materijale. Preporučuje se koristiti materijale koji će djecu zaintrigirati i uhvatiti njihovu pažnju kako bi razvijali osjetilnu osjetljivost i maštu, a poticati razmišljanje, pažnju i pamćenje.

Crtanje je česta aktivnost u kojoj djeca izražavaju svoje potrebe i emocije, crtaju prema iskustvu te na taj način prenose poruku. Dijete uvijek treba imati na raspolaganju sredstva i materijale oko sebe s kojima će se izraziti. Djeca mlađe dobi kroz crtanje razvijaju finu motoriku ruke tako da crtaju linije različitih karaktera i smjera mijenjajući sredstva s kojima crtaju i podloge. Tek oko četvrte godine dijete potpunije ovlada tehnikom, odnosno sredstvima i materijalima za rad te sada kombinira linije različitih karaktera. Crtaju ono što im je blisko te ono što se nalazi u njihovoj neposrednoj okolini. Dijete u predškolskoj dobi spremno je crtati sve vrste linija, prikazati i uočiti detalje i složene oblike te bolje upoznati izražajne karakteristike crtačkih tehnika.

Tema crtačke tehnike u radu s djecom predškolske dobi obuhvaća teorijski i praktični dio rada. U prvom, teorijskom dijelu upoznajemo likovno stvaralaštvo djeteta, osnovne elemente točku i crtu, vrste crtačkih tehnika te načine njihove uporabe u radu s djecom. U drugom dijelu rada, praktičnom, izvodila sam likovne aktivnosti s tri starije skupine u kojima sam koristila različite crtačke tehnike. Crtačke tehnike su važan dio djetetova djetinjstva, upravo zbog same činjenice da su one među prvima s kojima se djeca upoznaju i s kojima počinju istraživati svoju okolinu.

2. LIKOVNO STVARALAŠTVO DJETETA

Dječje likovno stvaralaštvo koliko god bilo nepredvidivo i neočekivano nadmašuje očekivanja promatrača samo onda kada ga prihvatimo u njegovoj izvornosti. Djeca spontano započinju svoje likovno izražavanje, potaknuti nekom unutarnjom potrebom i pobudom koja je tipična za svu djecu svijeta. Sposobnost likovnog izražavanja je urođena, razvojem vizualnog mišljenja nastaje likovno mišljenje. Samim likovnim izražavanjem osim zadovoljavanja unutarnje potrebe za izražavanjem, dijete se likovno izražava kako bi prikazalo ono što ga zanima (Grgurić i Jakubin, 1996).

Crtanje je aktivnost idealna za predočavanje viđenog vidokruga i onog iznad viđenog, što je produkt naše nadogradnje stvarnosti pomoću imaginacije. Odnosno, crtanjem se spaja stvarnost i maštovitost, ono konkretno i nekonkretno predočavanje onoga što je oku vidljivo (Bodulić, 1982). Dakle, crtanjem se može prikazati bilo što od apstraktnog do realističnog, sve to ovisi upravo o crtaču i njegovom iskustvu i doživljaju okoline i svijeta oko sebe. Upravo kroz crtanje djeca dobivaju mogućnost stvaranja i prikazivanja njihove stvarnosti, jer crtanje se ne uči ono nastaje slobodnim izražavanjem subjekta. Djeca crtaju upravo onako kako se oni osjećaju, isto kao što su i prvi ljudi iz doba paleolitika urezivali likove ljudi i životinja. Oni su crtali većinom motive iz lova jer je to bila njihova svakodnevica koju su proživljavali. Crtež je postao sredstvo izraza umjetničke svijesti s namjerom da se likovno interpretira viđeno i tako je nastalo umjetničko djelo. Kada se crtež koristi samo za prikazivanje predmeta iz područja ručne ili strojne proizvodnje kako bi se izveo prema tom crtežu onda je to tehnički crtež. Crtežom prikazujemo oblike, veličine, volumen i prostor, građu na ravnoj dvodimenzionalnoj površini. Može se izvoditi u različitim crtačkim tehnikama, sredstvima, materijalima i različitim podlogama. U dječjem vrtiću nastaju slobodni i autentični dječji crteži u raznim tehnikama koje su predviđene programom (Bodulić, 1982).

Prema Grgurić i Jakubin (1996) postoji nekoliko osnovnih faza razvoja dječjeg crteža. Prva faza, faza šaranja predstavlja početno likovno izražavanje koje se javlja oko druge godine. Djeca tada šaraju nekontroliranim i cirkularnim pokretima po papiru. Cilj takvog izražavanja je uživanje u pokretu kao i znatiželja i interes za ishod šaranja. Ova faza traje do četvrte godine te u njoj prevladava psihomotorički i

osjetilni djetetov doživljaj i užitek kod povlačenja crta. Tek pri kraju ove faze dolazi do prikaza vizualnog svijeta kao „slučajni“ crtež ili faza „slučajnog realizma“. Sljedeća faza je faza dječjeg realizma (4 – 10 godina) u kojoj dolazi do namjernog prikazivanja okoline. U ranijoj fazi dječjeg realizma (4 – 6 godina) prevladavaju sheme pa često se naziva i faza shema. Prikaz okoline je s egocentričnog, osobnog stajališta s emocijskim elementima i detaljima. Kasnija faza (6 – 11 godina) iliti faza intelektualnog realizma u njoj je prisutno prikazivanje okoline s puno predmeta i njegovih obilježja. Treća faza je faza vizualnog ili optičkog realizma (11 – 14 godina) u kojoj se napušta dječji realizam, odnosno dolazi do zanemarivanja znanja o predmetima i njihovim odnosima kako bi se dobio privid odnosa koji ovisi o percepciji čovjeka. Ova faza se približava izrazu odraslih zbog emocionalne neutralnosti detalja te zbog spoznajno i tehnički visoko izrađenog izraza (Grgurić i Jakubin, 1996).

Prema Grgurić i Jakubin (1996) osnovna potreba djeteta prilikom razvoja likovnosti je potreba za neprestanim mijenjanjem sadržaja rada što proizlazi iz dječje želje za spoznavanjem i izražavanjem doživljenog. Karakteristike dječjeg izraza su ritmičnost, spontanost, skladnost, ekspresija, što se očituje u spoju realnog i fantastičnog. U dječjem crtežu to ovisi ujedno o razvojnoj fazi kroz koju dijete trenutno prolazi, ali i o stupnju razvoja motorike. Odabir vrste materijala ne dovodi do razlike u likovnom izražavanju crtanjem, slikanjem ili prostorno-plastičnim oblikovanjem. Dakle, svejedno je da li dijete koristi tuš, olovku, temperu ili glinu, uvijek nastaje ista osnovna forma unutar pojedine faze likovnog razvitka (Grgurić i Jakubin, 1996).

Prema Jakubinu (1999) znati se likovno izražavati znači da u svom izrazu znamo koristiti likovne elemente i međusobno ih povezivati. Također navodi da je potrebno postupno uvoditi likovne tehnike, dok djecu učimo polazimo od temelja likovnog jezika prema složenijim likovnim strukturama. Manja djeca putem vlastitog likovnog izražavanja ostvaruju sadržaj spontano, a svojim razvojem spoznaju ih i racionalno. Sloboda dječjeg stvaralaštva ne smije se kočiti pravilima, ali treba biti u skladu pedagoško-didaktičkih normativa. Prilikom rada vodimo djecu kroz proces kojima je nastala civilizacija, tehnika, kultura. Kroz ta iskustva djeca će uz pomoć svoje mašte i znanja postići nove spoznaje. Također, bitno je naglasiti da se djecu ne ometa i nikako ne prekida u procesu njihove pune angažiranosti u radu. Trebamo

pustiti da se proces odvija prirodnim tokom, pomoći ako je potrebno te voditi do završetka njihovog stvaralačkog procesa.

Stvaralaštvo najmlađe djece (2,3 i 4 godine) je jednostavno, što često odrasli identificiraju kao površnost. Na taj način udaljujemo dijete od njegova viđenja i shvaćanja, uvjerenja i snage koji je uvjet kreativnog stvaranja. Kreativnost je proces, odnosno posebno stanje svijesti kojim vlada sloboda, spontanost i izvornost. Biti slobodan od utjecaja nekog drugog vanjskog utjecaja to je sloboda u kontekstu stvaralaštva djece. Kreativnost je kvaliteta koja se smanjuje tijekom razvoja što omogućuje djetetu postupno i slojevito uvide u svijet oko njega, dok je u skladu s njegovim unutrašnjim svijetom. Likovni jezik je izvrsno sredstvo komunikacije koju dijete nije naučilo već ga nosi u sebi kao sastavni dio svoga bića (Belamarić, 1987).

U radu s djecom predškolske dobi likovne aktivnosti prema autorici Balić Šimrak (2011), dijelimo na one u kojima dijete samostalno i na spontan način započinje s likovnim izražavanjem birajući sredstvo koje mu je u blizini na dohvat ruke te aktivnosti koje planira i provodi odgajateljica sa nekim ciljem i zadatkom u odnosu na cijeli plan i program skupine. Kako bi dobili priliku proviriti u dječji unutrašnji svijet potrebno je omogućiti djetetu samostalnost prilikom stvaranja bez intervencije odraslih jer na taj način bolje upoznajemo dijete i učimo od njega. Na taj način ostvarujemo usmjerenost na samu osobnost i samopouzdanje svakog djeteta prilikom koje nastaju radovi koji će realno prikazivati stvaralačko ozračje u grupi koje je autentično i raznovrsno.

3. TOČKA I CRTA

Osnovni elementi likovnog izražavanja u crtežu su crta, točka, mrlja, smjer, veličina, ploha, volumen, prostor, crtačka tekstura i ton (Bodulić, 1982). Crtež je temelj svih oblika likovnog izražavanja u kojoj umjetnik koristi grafičke ili slikarske izražajne mogućnosti (točka, crta, mrlja, ploha, boja) da bi realizirao umjetnički sadržaj (Perasović, 1994). Točka je najmanji grafički znak, kojom možemo graditi, međusobno kombinirati i varirati. Možemo ih nizati vodoravno, okomito, dijagonalno, kružno ili slobodno. Mogu biti raspoređene po plohi pravilno ili nepravilno. Kada su točke skupljene i raspršene na plohi onda dobivamo tamnije i svijetlije tonske vrijednosti. Što su točke gušće nanizane dobivaju se tamnije plohe, a

rjeđim nizanjem svijetlije te se tako dobiva privid trodimenzionalnosti oblika. Takav način izražavanja privida volumena nazivamo grafičkom modelacijom (Jakubin, 1999).

Crta je osnovni likovni element crteža. Ona nastaje gibanjem točke ili suženjem polja, ona označava smjer kretanja točaka na plohi i u prostoru. Ako u crtežu prevladava linija odnosno crta kao temeljni likovni element, takav crtež je linearni. Ukoliko crtež ima tamne i svijetle tonove onda je to tonski iliti slikarski crtež (Jakubin, 1999).

Crte po toku dijelimo na ravne crte i na krivulje. Crte u svom kretanju mogu biti otvorene i zatvorene. Zatvorenim crtama nastaju pravilni ili nepravilni likovi. Ravne crte obilježava točnost i preciznost, one smiruju kompoziciju i povećavaju preglednost. One mogu biti kaligrafske crte, koje se izvode slobodno ručno i euklidske crte, koje izvodimo uz pomoć tehničkih pomagala (ravnalo, šestar). Krivulje se dijele na pravilne i slobodne krivulje. Pravilna krivulja se širi i razvija pravilno, one ne mijenjaju pravac kretanja. U njih ubrajamo kružnicu, elipsu, spiralnu crtu te dijelove parabole i hiperbole. Slobodne krivulje često mijenjaju smjer kretanja, stvaraju čvorišta, izvijaju se naprijed i nazad te tako stvaraju određeni oblik. One označuju nemir, kretanje i likovno-optičko gibanje (Jakubin, 1999).

Po likovnom karakteru crte mogu biti tanke, debele, duge, kratke, oštre, neoštre, kontinuirane, isprekidane, izlomljene, prozirne, guste, jednolične i nejednolične. Crte po značenju su obrisne, strukturne i teksturne. Konturne ili obrisne crte su linije koje opisuju i ocrtavaju vanjski rub likova ili oblika na crtežu. Strukturne crte grade neki prirodni ili stvoreni oblik. U prirodnim oblicima možemo izdvojiti neke karakteristične primjere koje gradi crta kao što su jež, paukova mreža kosa, čičak, krošnje stabala i drugi. Dok stvoreni oblici su na primjer ribarska mreža, čipka, žičana ograda, kotači na biciklu i slično. Teksturne crte ili točke izražavaju karakter površine likova ili oblika. Kada neki lik ili oblik koji je nacrtan obrisnom crtom popunimo točkama ili crtama govorimo o teksturi. U likovnom izražavanju često dolazi do kombiniranja obrisnih, teksturnih i strukturnih crta (Jakubin, 1999).

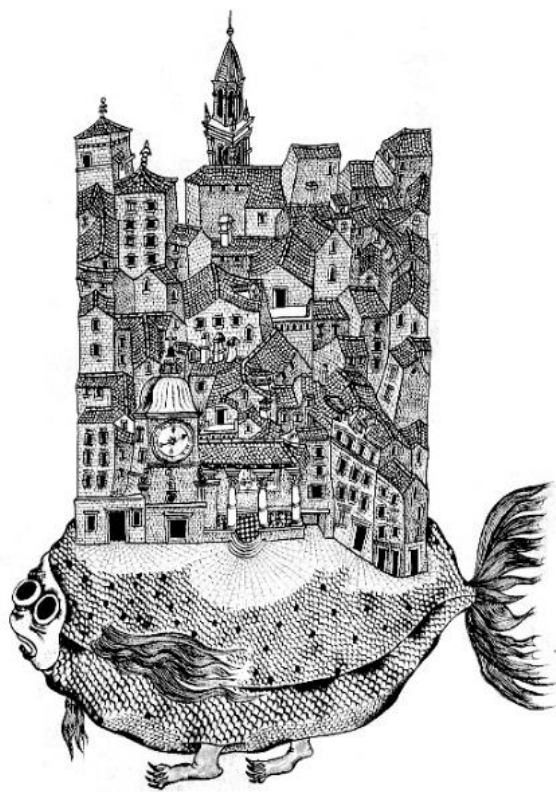
Slika 1. Osvaldo Cavandoli: *La linea*, 20.st¹

Slika 2. Pablo Picasso, "Glava žene", 1956.²

¹OBRISNA LINIJA: Osvaldo Cavandoli: *La linea*, 20.st – Little Nemo, na mrežnoj stranici: <https://littlenemo-carouge.weebly.com/osvaldo-cavandoli.html> (25.8.2019.)

²STRUKTURNE CRTE: Pablo Picasso, "Glava žene", 1956. – Likovna kultura, na mrežnoj stranici: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/crta.htm> (25.8.2019.)

Slika 3. Hrvoje Šercar, Riba sa zlatnim nogama, 1993. ³

Prema Jakubinu (1999) crte imaju simbolička značenja, crta može izraziti puls, karakter, temperament i emocionalna stanja osobe koja crta. Vodoravne crte djeluju nam mirno, opušteno i statično pa zato predstavljaju mir, opuštanje, smrt i blagostanje. Uspravna crta simbolizira život i rast, izaziva osjećaj uspravnog kretanja, življenja i uzdignuća. Dijagonalne ili kose crte izazivaju osjećaj gibanja i prostranosti. Obješena (konkavna) crta uzrokuje osjećaj lijenosti i umora, dok ispupčena daje dojam energije, volje i otpora. Blago valovita crta izaziva osjećaj nježnosti, blagosti, ljepote, blagih emocija i ženstvenosti. Dok potpuna suprotnost su izlomljene crte koje bude osjećaj grubosti, muškosti i energije. Slobodna krivulja djeluje nam različito ovisno o njenom gibanju po plohi i tvrđem ili mekanijem karakteru. Ostavljaju dojam pokreta, rasta, gibanja, nemira, veselja, mržnje, boli (Jakubin, 1999).

³TEKSTURNI CRTEŽ:Hrvoje Šercar, Riba sa zlatnim nogama, 1993. -Likovna kultura, na mrežnoj stranici: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/crta.htm>(25.8.2019.)

4. CRTAČKE TEHNIKE

Crtačke tehnike dobile su naziv po materijalu i sredstvu kojim se crtač služi. Kako bi vješto rukovali crtačkim sredstvima potrebno je na početku izvesti barem po jednu vježbu za svaku tehniku posebno. Djeca prvo trebaju savladati najosnovnija fizička svojstva materijala i trebaju znati kako držati likovne alate (Bodulić, 1982).

Crtačke tehnike su: olovka, kreda, ugljen, kemijska olovka, flomaster, tuš-pero, tuš-drvice, tuš-trska, tuš-kist i lavirani tuš. Dijele se na suhe i mokre. U suhe tehnike ubrajamo olovku, kedu, ugljen i kemijsku olovku, a u mokre flomaster, te sve tehnike rada tušem i ostalim tekućim sredstvima (Jakubin, 1999).

4.1 OLOVKA

Olovka je osnovni crtaći materijal, sastoji se od uloška (mine) i drvene obloge koja ima funkciju da štiti minu od lomljenja, ruku od prljanja i omogućuje lakše rukovanje (Perasović, 1994). Potrebno je poznavati vrste olovaka i papira, te njihovih mogućnosti i likovnih karakteristika.

Olovke se s obzirom na tvrdoću dijele na tvrde, srednje tvrde i mekane olovke. Tvrdoća ili mekoća u olovci postiže se određenim omjerom smjese grafita i gline od koje je načinjena. Što je više grafita olovka je mekanija i ostavlja tamniji i masniji trag, a ako ima više gline onda ostavlja svjetliji trag i tvrđa je. Oznaka za tvrde olovke je slovo H (od H do 9H), dok mekane olovke označene su slovom B (od B do 7B). Tvrde olovke se koriste za fine, precizne i oštre linije, za crtanje i najmanjih detalja što je izrazito korisno za geometrijske, deskriptivne, tehničke i arhitektonske crteže u kojima je potrebna matematička preciznost i točnost. Mekane olovke su pogodnije za crtanje jer daju više likovnih vrijednosti i bogatiji likovni izraz. Tim olovkama lako se postiže tonska modelacija tj. stupnjevanje svjetlosne vrijednosti nekog tona.

*Slika 4. Jean Auguste Dominique Ingres, Gđa. Baltrad s kćerkom, 1836.
olovka⁴*

Olovku prilikom crtanja treba držati lagano u sredini ili pri samom kraju, a ne nisko kao kod pisanja. Kao podlogu za olovku koristimo različite vrste papira, sve ovisi o našoj želji jer papir će dati određeni karakter crtežu. Mogu se koristiti hrapavi ili glatki, bijeli ili tonirani, tanji ili deblji (Jakubin, 1999). Za crtanje u dječjem vrtiću preporuča se koristiti mekanije olovke od broja 3 do 6, tanke i blago hrapave podloge papira te se ne koriste gumice za brisanje. Dobra vježba za ovu tehniku je slobodna igra olovkom bez određenog motiva. Nakon vježbe, novi crteži kojima će biti određeni motivi lakše će se izvoditi (Bodulić, 1982).

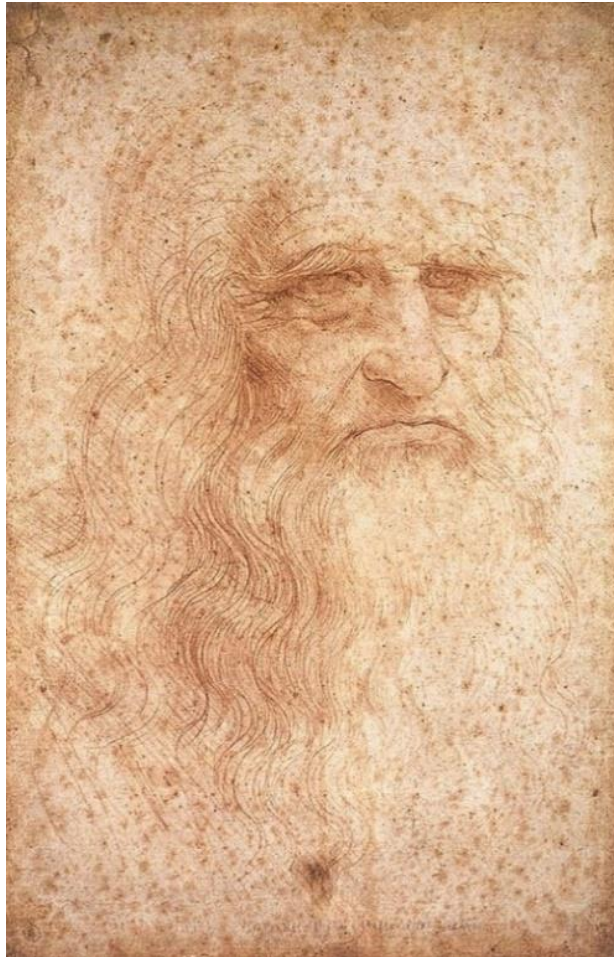
4.2 KREDA

Kreda je crtača tehnika koja posjeduje svojstva olovke i ugljena. Ukoliko je zašiljena, na podlozi ostavlja trag sličan tragu mekane olovke, dok ne našiljena kreda i položena svojom dužinom na podlogu ostavlja trag sličan tragu ugljena.

⁴OLOVKA: Jean Auguste Dominique Ingres, Gđa. Baltrad s kćerkom, 1836. - Wikipedija, na mrežnoj stranici: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Olovka>(25.8.2019.)

Ovisno o pritisku ruke, položaju krede uz papir te vrstama papira nastaje niz grafičkih vrijednosti i tonske gradacije linije i plohe.

Slikarske krede najčešće pronalazimo u obliku štapića kvadratnog ili kružnog presjeka. Krede se razlikuju po svojoj tvrdoći, a razlikujemo srednje i meke stupnjeve tvrdoće. Slikarske krede uglavnom su bijele, crvene, smeđe ili crne boje. Važno je spomenuti i školske krede različitih boja, koje se najčešće koriste u dječjim vrtićima. Podloge na kojima možemo crtati i slikati kredom su zid, školska ploča, asfalt te papir. Razmazivanjem krede po papiru mogu se dobiti fine nijanse između svjetla i tame. Crteži kredom se moraju fiksirati tekućim fiksativom zbog njene prašnjave strukture.

Slika 5. Leonardo da Vinci, autoportret, 1512. crvena kreda⁵

⁵ KREDA: Leonardo da Vinci, autoportret, 1512. crvena kreda – Wikipedia, na mrežnoj stranici: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sanguine> (25.8.2019.)

Kreda se prilikom crtanja može lagano slomiti, a time mijenja svoj oblik te tako nastaju novi oštri bridovi koji su pogodni za izvlačenje finih, tankih linija. Prilikom crtanja kredom pogodniji su mekanije vrste papira, a osim njih mogu se koristiti i hrapaviji, bijeli ili tonirani papiri. Format papira za crtanje kredom treba biti veći, primjerice A1, A2 ili B2, B3 (Jakubin, 1999). Vježba za rukovanje kredom može biti kao i kod olovke, slobodna igra bez zadanog motiva uz popunjavanje površine tonovima. Za ovu tehniku bolje je koristiti hrapavije podloge u radu s djecom (Bodulić, 1982).

4.3 UGLJEN

Ugljen je suhi materijal koji se koristi za crtanje te ostavlja crn i mekan trag (Perasović, 1994). Karakterizira ga velika mekoća, a ona je uvjetovana prašnjavom strukturom materijala. Ugljenom možemo dobiti crte različitog intenziteta i debljine te plohe različitih tonskih vrijednosti. Zbog svoje mekoće, crtež nastao ugljenom nema izražene detalje i oštrinu.

Postoje dvije vrste ugljena prirodni drveni ugljen te prešani iliti sintetski crtači ugljen. Drveni ugljen dobiva se od ljeskovih, vrbovih ili lipovih štapića koji se pale bez dovoda kisika. Takav ugljen je mekan i prašnjav te se lako skida s podloge zato ga je potrebno fiksirati tekućim fiksativom. Prešani odnosno sintetski crtači ugljen dobiven je industrijskim postupkom. Sintetski ugljen je tvrdi i jače prianja uz papir pa nije potrebno fiksiranje crteža iako se preporuča.

*Slika 6. Käthe Kollwitz, Cuddling lovers, 1909/10, drveni ugljen*⁶

Kao podloge koje se uglavnom koriste su hrapavije vrste bijelog ili toniranog papira, novinski papir, akvarel-papir, pakpapir i papirnate tapete (Jakubin, 1999). Fiksativ se nanosi ravnomjerno i u tankom sloju kada je rad završen ili tijekom završnih faza rada. Sastoji se od alkohola i gumastog laka ili od laka Dammar i esencije terpentina. Umjesto fiksativa može se koristiti i lak za kosu, jer manje košta i daje isti učinak (Sartori, 2004). Za ovu tehniku potrebna je vježba pa to može biti izvlačenje raznovrsnih crta, tekstura i tonova (Bodulić, 1982). Ukoliko djeca odbijaju crtati s ugljenom zbog traga koji ostavlja po rukama možemo se poslužiti maramicom ili papirom kako bi prekrili dio ugljena koji se drži.

4.4 KEMIJSKA OLOVKA

Kemijska olovka ostavlja na papiru sličan trag metalnom peru i tvrđe olovke za pisanje. Ona ostavlja jednoličan i tanak trag, ali se ipak uporabom slabijeg ili jačeg pritiska mogu gradirati linije od svjetlije do tamnije. Kemijske se olovke

⁶DRVENI UGLJEN: Käthe Kollwitz, Cuddling lovers, 1909/10, drveni ugljen – Käthe Kollwitz Museum Köln, na mrežnoj stranici: <https://www.kollwitz.de/information-in-english> (25.8.2019.)

proizvode u različitim bojama (crna, plava, crvena, zelena), ali za crtanje se preporučuje crna (Jakubin, 1999).

Gareth Edwards

Slika 7. Gareth Edwards, Vivian, 2013. kemijska olovka⁷

4.5 FLOMASTER

Flomaster je mokra crtačka tehnika, aproizvodi se u svim bojama i nijansama. Iako su boje intenzivne zbog svoje transparentnosti na bijeloj podlozi djeluju vrlo vedro i prozračno. Njima možemo izraziti linearnost i plošnost. Nastale crte jednake su debljine i intenziteta zato je potrebno koristiti flomastere različitih debljina kako bi dobili niz različitih debljina i tonskih vrijednosti. Tako se proizvode flomasteri od tankih filceva do filceva širine 1 cm ili više. Široki flomasteri pogodniji su za ispunjavanje ploha ili ispunjavanje većih plakata, natpisa. Flomasteri se često koriste u području dekorativnog (ukrasnog) oblikovanja zbog svoje jednostavnosti korištenja kolorističkih efekata. Flomasteri

⁷ KEMIJSKA OLOVKA: Gareth Edwards, Vivian, 2013. kemijska olovka – Gareth Edwards art, na mrežnoj stranici: <https://www.garethedwardsart.com/originalartwork/vivian> (25.8.2019.)

vrlo brzo izbljeda pod utjecajem svjetla, zato se preporuča držanje crteža između dva ista papira u mapi.

Postoje dvije vrste flomastera: akvarel i „permanent“. „Normal“ ili akvarel flomasteritopivi su u vodi, njima se može lavirati crtež uz pomoć kista i vode. Dok „permanent“ flomasteri su postojani i netopivi u vodi. Flomastere treba zatvoriti odmah nakon korištenja jer se vrlo brzo suše i isparavaju. Kao podloga se preporuča glatki papir, ali moguća je upotreba drugih papira za crtanje (Jakubin, 1999). Danas se u vrtićima flomasteri masovno koriste upravo zbog svoje praktičnosti. Djeca lako upravljaju njima, ne mogu prolići boju jer nije potrebno umakati u tekućinu kao kod tuša. Prije nego djeca počnu crtati neki motiv potrebno je obaviti vježbu za rukovanje sredstvom (Bodulić, 1982).

Slika 8. Wolf Ruck, SUN TEMPLE, 1970. flomaster⁸

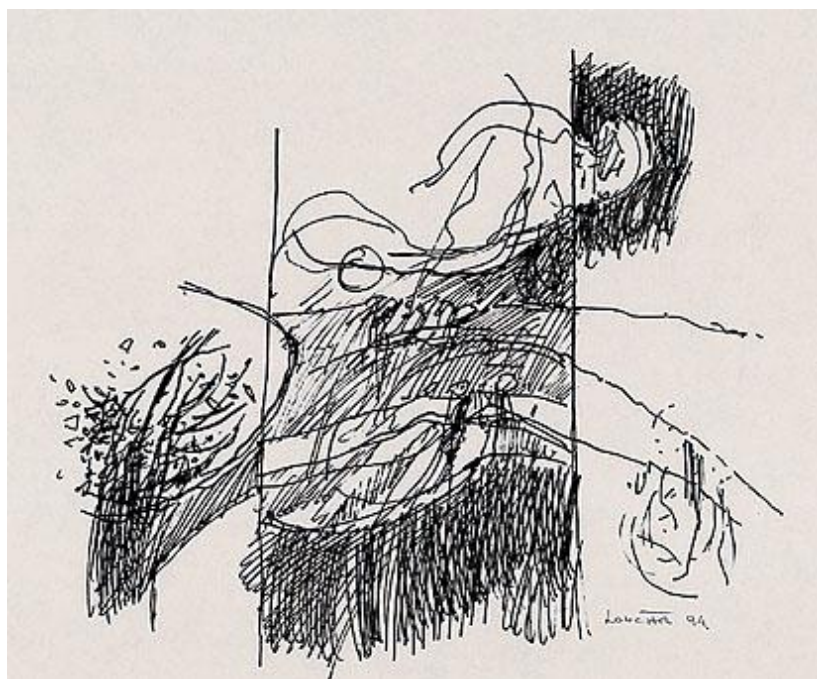
4.6 TUŠ-PERO

Pero je crtačka tehnika izvedena perom ptičjeg podrijetla ili metalnim perom. Crteži nastali perom ptičjeg podrijetla ima drugačiji likovni karakter od crteža koji su nastali metalnim perom. Prilikom crtanja perom ptičjeg podrijetla koriste se

⁸FLOMASTER: Wolf Ruck, SUN TEMPLE, 1970. flomaster – Wolf Ruck Art Gallery, na mrežnoj stranici: <https://wolfruck.com/ArtGallery/gallery/medium/felt-pen/> (25.8.2019.)

pera iz krila guske, gavrana, purana ili labuda. Pero za crtanje treba imati oštar, čvrst i elastičan šiljak, koji je osjetljiv na težinu i pritisak ruke. Prilikom crtanja ptičjim perom, ono ostavlja trag koji se ne može u potpunosti kontrolirati. Upravo zato nastaju slučajni efekti koji su karakteristični za tu tehniku. Danas se više upotrebljava metalno pero nego ptičje pero. Postoji više različitih metalnih pera, koja imaju različit karakter crteža. To su obična školska pera, redis-pera različite širine i kotir-pera. Trag nastao metalnim perom je oštar i jasan.

Osnovne izražajne mogućnosti pera su linija i točka, a njima se mogu izraziti strukture i teksture različitih materijala. Kao materijal u crtanju perom koriste se crni tuš, tinta, tuš u boji, orahovo močilo i sepija. Podlogu za crtanje čine finije vrste glatkog papira, koje ne smiju upijati previše tekućine kojom se crta (Jakubin, 1999). Najpogodnija crtačka pera su upravo ona s dugim i tankim vrhom, jer ovisno o pritisku ruke ostavljaju ili tanji ili deblji trag (Sartori, 2004). Crtati i slikati može se s oba kraja pera, također možemo potaknuti i na pisanje perom. Djeci trebamo ponuditi veći izbor različitih pera, omogućiti izbor boje tuša i pera te da crtaju prema vlastitoj ideji.

Slika 9. Tihomir Lončar, Crtež XX, 1994. tuš pero na papiru⁹

⁹ TUŠ PERO: Tihomir Lončar, Crtež XX, 1994. tuš pero na papiru – Tihomir Lončar, na mrežnoj stranici: <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi-2/> (25.8.2019.)

4.7 TUŠ-DRVCE I TUŠ-TRSKA

Tuš-drvce i tuš-trska su mokre tehnike čija je osnovna karakteristika krutost. Trskom ili drvcom dobivamo čiste, čvrste, snažnije i grublje poteze. Potezi nastali drvcom i trskom su uglavnom kratki i snažni zbog toga što ti materijali ne mogu dugo na sebi zadržati tekućinu kojom crtamo. Podloge koje koristimosu glatki ili manje hrapavi papiri koji ne upijaju tekućinu kojom se crta (Jakubin, 1999). Kako ove dvije tehnike ne dopuštaju finu obradu detalja potrebno je unaprijed misliti na prikladnost motiva. Također, potrebno je izvesti vježbu rukovanja priborom i materijalom (Bodulić, 1982).

Slika 10. Vincent Van Gogh, Čempresi u zvjezdanoj noći, 1889. tuš drvce ¹⁰

¹⁰TUŠ DRVCE: Vincent Van Gogh, Čempresi u zvjezdanoj noći, 1889. tuš drvce – Likovna kultura, na mrežnoj stranici: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/drvce.htm> (26.8.2019.)

4.8 TUŠ-KIST

Kist je i slikarski i crtački pribor koji daje jedinstven, prepoznatljiv i specifičan likovni izraz. Kistom se mogu izvlačiti tanke ili vrlo debele linije, a to ovisi o karakteru kista i pritisku ruke na kist i podlogu. Za crtanje kistom, osnovne karakteristike su kombiniranje različitih plošnih i linearnih vrijednosti (Jakubin, 1999). Prikladna vježba za ovu tehniku je izvlačenje različitih debljina namaza kistom. Pritom je potrebno koristiti podlogu za rad koja je bijela ili blago tonirana, glatka ili hrapava (Bodulić, 1982).

Slika 11. Tihomir Lončar, Nasmiješeni slikar, 1996. tuš kist na papiru¹¹

¹¹TUŠ KIST: Tihomir Lončar, Nasmiješeni slikar, 1996. tuš kist na papiru – Tihomir Lončar, na mrežnoj stranici: <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi-2/> (25.8.2019.)

4.9 LAVIRANI TUŠ

Laviranje je postupak kojim se crtežu daje jači privid reljefnosti sjenčanjem pomoću razrijeđenog tuša ili akvarelskih i drugih boja (Perasović, 1994). Dakle, lavirani tuš je mokra tehnika koja upotrebljava tuš ili boju razrijeđenu vodom, koja se na podlogu nanosi akvarel-kistom. Na taj način ostvarujemo privid plastičnosti oblika ili tonske vrijednosti crteža. Lavirani crtež ima karakterističnu akvarelsku prozračnost i svježinu. Takav crtež može nastati radom na mokroj podlozi ili radom na suhoj podlozi. Radom na mokroj podlozi postižemo posebne vizualne efekte slikarske i crtačke vrijednosti (Jakubin, 1999). U ovoj tehnici mogu se razrjeđivati tinta, tuš ili boje. Podloge su većinom bijele glatke i blago hrapave površine papira. Dobra vježba za upoznavanje bi bila ispunjavanje površina konturama prethodno nacrtanim perom ili vježba laviranja (razrjeđivanja) svijetlih tonova (Bodulić, 1982). Ova tehnika primjerenija je za djecu predškolske dobi nego za mlađu djecu. Potrebno je odabrati motive koji imaju razigrane strukture i koji sadrže detalje kao na primjer košara.

Slika 12. Zlatko Isaković Lula, "U prolazu", lavirani tuš¹²

¹²LAVIRANI TUŠ: Zlatko Isaković Lula, "U prolazu", lavirani tuš - Zagrebački likovni umjetnici, na mrežnoj stranici:

5. CRTEŽ DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI

Crtež¹³ jenačin univerzalnog izražavanja, slika predmeta izrađena s pomoću crtaćeg materijala i pribora, odnosno grafički prikaz oblika na nekoj površini. Podloga može biti svaki materijal na koji se mogu napraviti vidljivi potezi kao što su stijene paleolitičkih nastamba, kamen, drvo, kost, svila, opeka, pergament, papirusi i papir. Najstandardnija podloga je papir, na kojem se koriste suhe i mokre tehnike. Crtež može biti potpuno završeno djelo (crtež krajolika ili lika, ilustracija, karikatura, grafika, plakat) ili služi kao skica ili nacrt prema kojoj će se izvoditi djelo u nekoj drugoj tehnici (uljena slika, freska, mozaik, idejna skica u arhitekturi; skica u industrijskom oblikovanju, kostimografiji, scenografiji i sl.).

Najčešće izražajno sredstvo crteža su crta, ploha i ton koji ovisi o crtačkom sredstvu. Tijekom rada sa djecom predškolske dobi crtačke tehnike su uvjerljivo na prvom mjestu po pitanju njihove korištenosti. Prema Belamarić (1987) u najranijim likovnim radovima djece javljaju se linije, a ne oblici. Šaranjem izražavaju unutarnji ritam, pokret i funkciju ruke. Kontroliranjem smjera i pritiska ruke dijete nam otkriva da je tu aktivnost nešto potaknulo u njemu, neka potreba za izražavanjem. Koristeći crte i mijenjanje smjera u početku simbolizira samo pokretnost ruke, odnosno djetetovo istraživanje sredstva s kojim crta. Kasnije kako dijete sazrijeva počinje misliti na ono što crta odnosno što želi prikazati te tada crta postaje način gledanja i prikazivanja svojih misli, osjećaja i raspoloženja. Djeca crtaju upravo po sjećanju i uz pomoć svoje mašte. U crtežu se tako pronalaze vrijednosti kroz koje je crtež prvo dječji izraz, a tek onda likovni. Pod dječji izraz misli se na slobodu izražavanja djece riječima, pokretom, pjesmom te crtežom koji je nastao u potpunoj slobodi likovnog izražavanja, a temelji se na mašti, stvaralaštvu te ekspresiji.

U vrtiću djeca stvaraju slobodne i izvorne dječje crteže u raznim tehnikama koje im odgajatelj pripremi. Odgajatelj osim pripreme materijala i sredstava treba pomoći djetetu da se slobodno izraze. U procesu crtanja prema nekom motivu, odgajatelj ima funkciju usmjerivača djeteta na detaljno promatranje motiva prilikom kojeg postavlja

https://likumzg.wordpress.com/2017/11/02/skupna-izlozba-clanova-hdlu-zagreb-ulicna-prica-u-izlozbenom-prostoru-kristofor-stankovic/zlatko-isakovic-lula-u-prolazu_-lavirani-tus-35-x-33-cm-m/ (25.8.2019.)

¹³CRTEŽ: Hrvatska enciklopedija, na mrežnoj stranici:

<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=12874> (19.08.2019.)

pitanja o izgledu, fizičkim obilježjima te karakteristikama. Iznimno je važno pokazati interes odgajatelja za djetetovo zapažanje i verbalno izražavanje te ga motivirati da što više govori i opisuje svoj vizualni doživljaj motiva. Na taj način se uz vizualnu percepciju razvija i govorno izražavanje

Prema Balić Šimrak (2011) znakovi i simboli koji se često prikazuju na dječjim crtežima predstavljaju način komunikacije na koji nam dijete želi poslati poruku. Takva komunikacija je sažeta komunikacija jer te se poruke lako dešifriraju kao srce – ljubav, kuća – toplina doma i drugi. Dijete često bira slikovni prikaz poruke umjesto pisanja kada želi izreći svoje emocije. Ovaj način likovnog izražavanja nije toliko štetan za djecu da bi ga trebalo zabranjivati. Dijete često kopira radove svojih vršnjaka radi osjećaja prihvaćanja od strane vršnjaka, ali i zbog toga što na taj način uči izražavati svoj izraz. U grupi djece važno je omogućiti priliku svakom djetetu da se slobodno izrazi kako bi uvidjeli da je potrebno izražavati svoje stavove, mišljenja te će pritom biti saslušani. Na taj način dajemo djetetu osjećaj pripadanja i važnosti, zadovoljstva koje će bitno utjecati na djetetovo samopouzdanje. Kako jačaju svoje samopouzdanje postaju svjesniji svoje osobnosti te se to očituje u njihovim likovnim radovima jer više nemaju potrebu kopiranja svojih vršnjaka nego samostalno stvaraju.

Umjetnost uči djecu da se svi različito izražavamo, imamo drugačije poglede na svijet pa tako će i naši radovi biti prikazani kroz drugačiju perspektivu jer ono ovisi o pojedincu koji stvara. U stvaralačkom dijelu svaka ideja pojedinca može postati dio stvarnosti samim prenošenjem na podlogu. Uz velik izbor materijala i tehnika s kojima se možemo izražavati bitno je poznavati svojstva svakog produkta posebno. Djeca bi trebala naučiti razmišljati o materijalu i mogućnostima koje im ono nudi kako bi prikazali svoju ideju (Eisner, 2002).

6. REALIZACIJA LIKOVNIH AKTIVNOSTI U VRTIĆU

U ovome završnom radu, cilj mi je bio istražiti kako djeca upotrebom četiriju različitih crtačkih tehnika, a promatrajući jednake poticaje mogu biti potaknuta i inspirirana na likovno stvaralaštvo i izražavanje. Zbog potreba pisanja završnog rada osmišljene su likovne aktivnosti za provođenje crtačkih tehnika sa predškolskom djecom u dječjem vrtiću Poletarac. Crtačke tehnike, koje su se provodile u svibnju 2019. godinesu olovka, flomaster, ugljen i tuš-kist. U aktivnosti su sudjelovale starijedobne vrtićke skupine „Ribice“, „Jabuke“ i „Lavići“, te odgojiteljice. U prvoj aktivnosti sudjelovalo je devetero djece, u drugoj aktivnosti dvanaestero djece, a u trećoj petnaestero djece. U svakoj skupini prikazani su isti poticaji za inspiraciju, samo su se mijenjale crtačke tehnike. Naime, u prvoj aktivnosti djeca su koristila flomastere ili olovke, u drugoj aktivnosti bio je ponuđen ugljen, dok se u trećoj aktivnosti koristio samo tuš i kist. Također, sam poticaj za provođenje likovnih aktivnosti bila je moja zainteresiranost za dječje uratke i njihove reakcije na crtačke tehnike. Praktični dio podijeljen je na skladne dijelove, a rezultat istraživanja su dječji likovni radovi. Tijekom svake likovne aktivnosti djeci su bila ponuđena tri ista poticaja za inspiraciju i motivaciju: traženje parova, vrtuljak sa životinjama te razvrstavanje životinja po staništima. U svakoj skupini koristila sam iste poticaje dok sam mijenjala samo likovnu tehniku.

Slika 13. Poticaj: vrtuljak sa životinjama

Slika 14. Poticaj: traženje parova (22 para životinja i njihovih uzoraka ili tekstura)

Slika 15. Poticaj: Četiri staništa i životinje

Prva aktivnost (olovka i flomaster)

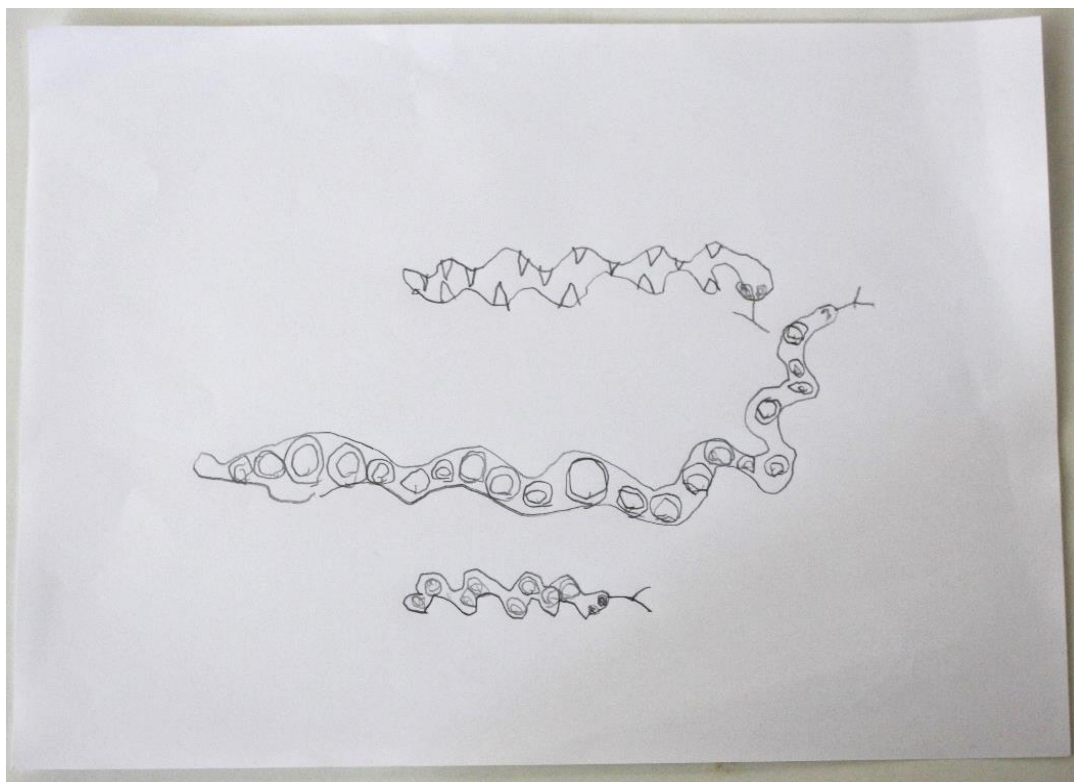
Prva aktivnost odvijala se u starijoj vrtićkoj skupini „Lavići“ u kojoj je sudjelovalo devetero djece od toga šest djevojčica i tri dječaka. Motiv za crtačke tehnike olovku i flomaster bile su divlje životinje. Prvo se predstavljam i upoznajem s djecom kako bi ostvarila što bolji odnos koji je opušten i ugodan za djecu. Nakon početnog upoznavanja, krećem s postavljanjem materijala na stolu olovke, flomastere (debeli filc i tanji filc) i običan A4 papir. Izvadila sam jedan poticaj i ostavila ga na stolu dok sam druga dva poticaja pokazivala jedan po jedan. Prvo sam pokazala vrtuljak sa životinjama gdje mi je cilj bio zainteresirati djecu putem igre za razgovor. Djeca su bila zaintrigirana za igru pantomime i oponašanja životinja. Nakon što smo prošli sve životinje na vrtuljku, izvadila sam sljedeći poticaj i stavila ga na stol. Sljedeći poticaj različita staništa sa odgovarajućim životinjama u kojoj je cilj bio razvrstavanje te poticanje razgovora o staništima i uvjetima u kojima životinje žive. Ovaj put sudjelovalo je manje djece u razgovoru, ali druga djeca su rado promatrala što se radi. Posljednji poticaj bio je traženje parova sa uzorcima i teksturama životinja gdje je trebalo spojiti odgovarajući par. Slike su bile okrenute prvo da ih djeca vide te su pridruživali parove. Ovaj poticaj napravila sam upravo zbog one djece koja više vole samostalno ili u paru sudjelovati u aktivnostima, ali i zbog stvaranja zanimacije za detalj odnosno uzorak životinje. Nakon razgovora i igre, predložila sam djeci da nacrtaju životinju koja im se najviše sviđela u provedenom motivacijskom dijelu. Kako su bile ponuđene dvije tehnike, djeca su se raspodijelila po svojim željama te su krenuli stvarati svoje likovne radove.

Dječji radovi

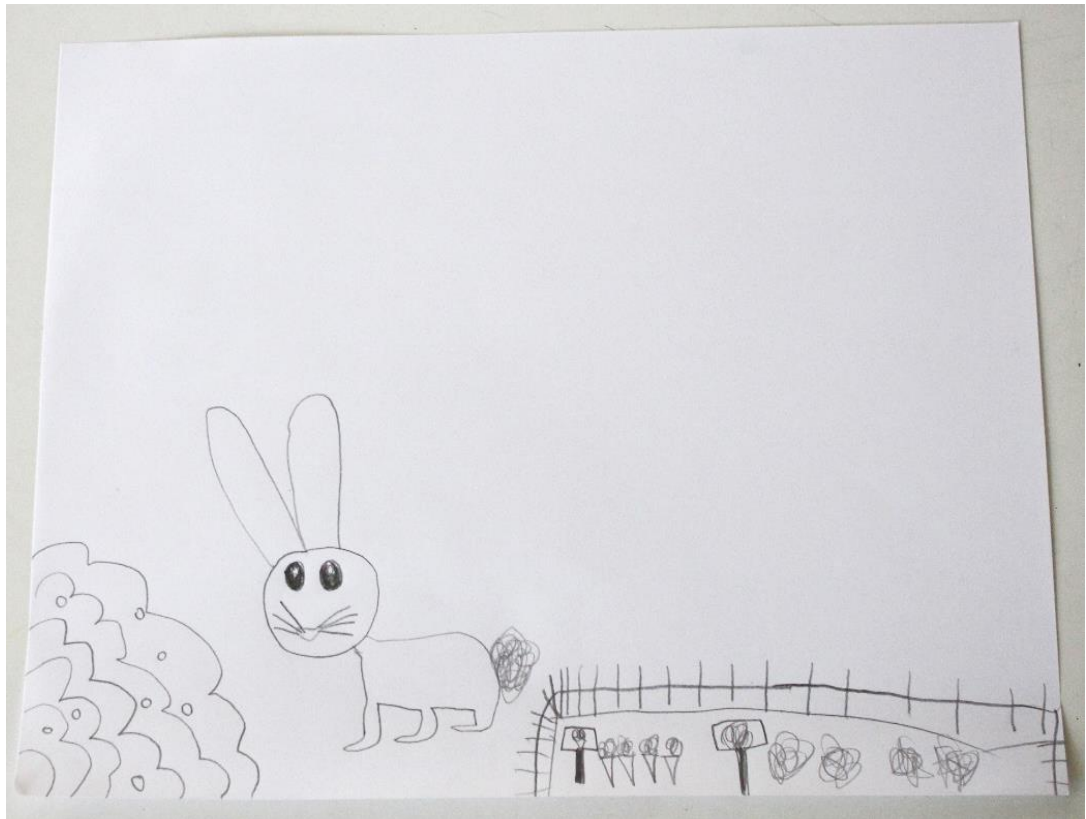
Slika 16. Sofia (6 godina), „Paun“

Djevojčica Sofia (6 godina) nacrtala je pauna s olovkom. Crtež je nastao s olovkom, koristila je obrisne i teksturne linije kako bi dočarala uzorak na repu. Crte po karakteru su tanke, kratke i jednolične. Prema Jakubinu (1999) mekane olovke daju više likovnih vrijednosti što se može vidjeti i na ovom crtežu. Tu su tamnije i svijetlije crte što ovisi o pritisku ruke, ali i o mekoći olovke koja je korištena. Djevojčica je koristila sliku kako bi što preciznije nacrtala sve detalje, stalno je gledala u nju prilikom crtanja. Također, nije imala poteškoća tijekom crtanja te nastali crtež je srednje veličine u odnosu na format papira. Grgurić i Jakubin (1996) navode da se u fazi dječjeg realizma namjerno prikazuje okolina sa osobnog stajališta s detaljima, iako je djevojčica željela reproducirati fotografiju zapravo ju je rekreirala prema svom stajalištu. Na fotografiji nisu bile prikazane noge, paun je prikazan iz profila te je oči postavila u sredinu, a ne kao na slici sastrane.

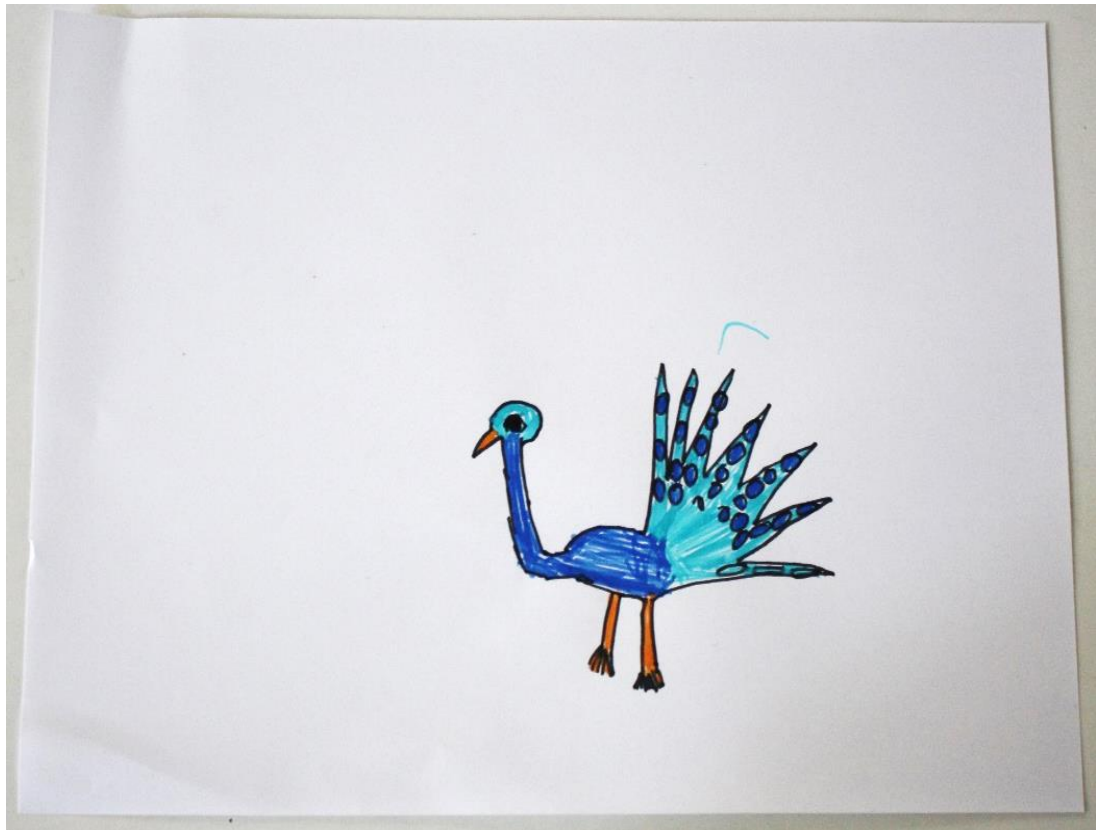
Slika 17. Robert (6 godina), „Mala muška i veća ženska zmija“

Dječak Robert (6 godina) nacrtao je tri zmije. Crtež je nastao s olovkom te je koristio je obrisne i teksturne linije kako bi dočarao uzorak zmija. Crte po karakteru su duge inejednolične jer je na nekim dijelovima trag olovke gušći, a na nekim rjeđi. Prema debljini crta vidi se različit pritisak ruke na papir što daje crtežu likovnu vrijednost. Jakubin (1999) navodi da je za crtanje pogodnije koristiti mekane olovke, kao što je u ovom slučaju bila 2B te se može dobiti različite tonske vrijednosti. Dječak je prilikom crtanja imao pored sebe sliku zmije, ali nije ju slikao realistično već mu je služila kao podsjetnik. Dok je crtao pričao je o svom odlasku u zoološki vrt i kako je vidio male zmije te je njih odlučio i prikazati na crtežu. Tijekom crtanja nije bilo nikakvih poteškoća, a nastali crtež zauzima većinu papira te se nalazi na sredini. Ovaj crtež ima obilježja faze dječjeg realizma, upravo zbog prikaza zmije sa osobnog stajališta i njegovog iskustva, zato su prisutni detalji koji nisu ni bili na fotografiji prikazani kao jezik, tri zmije te njihov uzorak.

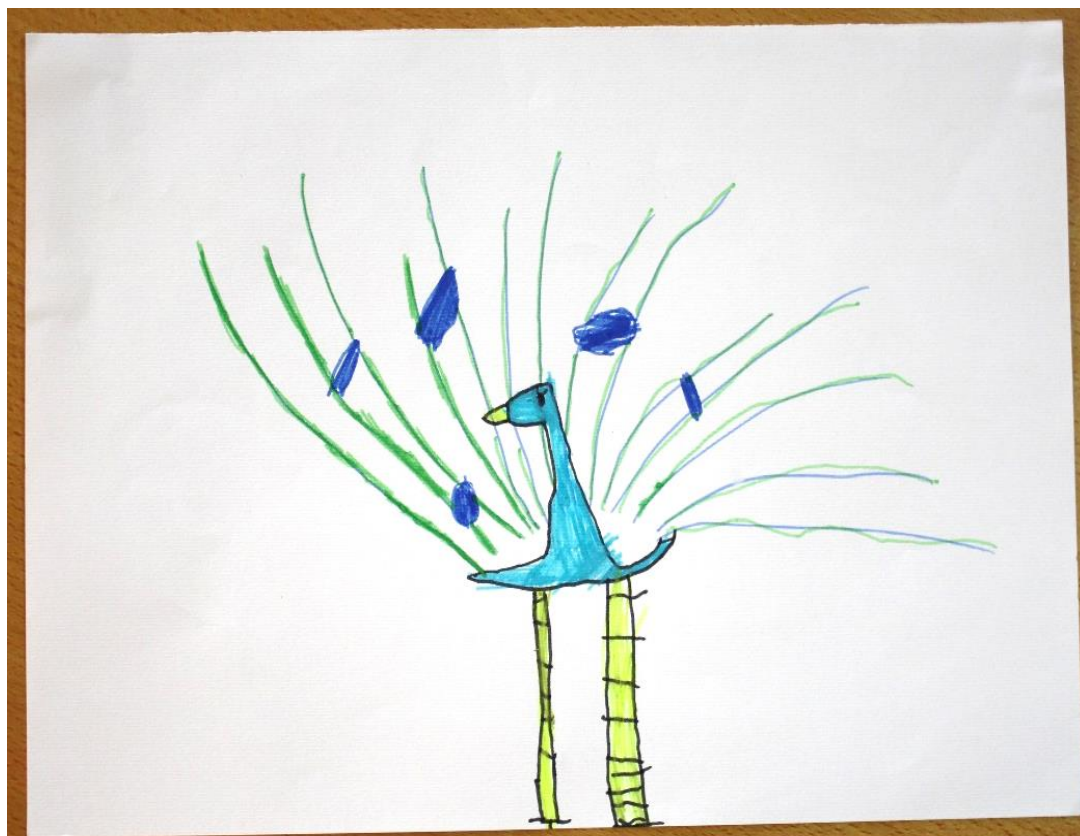
Slika 18. Marija (6 godina), „Zec“

Djevojčica Marija (6 godina) nacrtala je zeca u vrtu. Koristila je olovku, a na crtežu su vidljive obrisne i strukturne linije koje su na ogradi i u vrtu. Crte po karakteru su jednake debljine, kratke, valovite i jednolične. Vidljivi su različiti tonovi olovke koje je djevojčica ostvarila jačim pritiskanjem olovke uz papir. Djevojčica je nacrtala zeca iz sjećanja bez ikakvih pomagala, sama je odlučila nacrtati i vrt pored njega. Također, nije imala poteškoća prilikom crtanja dobro je baratala olovkom. Veličina crteža zauzima veći dio papira iako ima dosta praznog prostora na gornjem dijelu papira. Prema Grgurić i Jakubin (1996) faza intelektualnog realizma karakterizirana je jasnom vizualnom predodžbom prilikom crtanja djevojčici nije bila potrebna slika. Kod neke djece zbog utjecaja stripova ili slikovnica dijete gubi svoj originalni izraz što je vidljivo u prikazu očiju, te je prikaz plošan i bez volumena. Djevojčica je smjestila crtež bliže donjem rubu papira što upućuje da je razmišljala o tlu na kojem se nalaze. Vrt je pravokutnog oblika te njime je zapravo osvijestila prostor, dodala je povrće i slike povrća unutar vrta. Grm se nalazi u prvom planu baš kao i vrt dok je zec malo više u drugom planu prikazan.

Slika 19. Marija (6 godina), „Paun šarenko“

Djevojčica Maria (6 godina) nacrtala je pauna. Crtež je nastao s flomasterom, koristila je obrisne i teksturne linije kako bi dočarala uzorak na repu. Koristila je sliku kao podsjetnik većinom je gledala kako njena prijateljica (slika 16) crta pauna. Kao što navodi Balić Šimrak (2011) dijete često kopira rad svojih vršnjaka, što se i ovdje dogodilo, ali na kraju rezultat je različit. Lik je prikazan sa strane, a ne kao kod (slika 16) iz profila. Također, lik je proporcionalan i u skladu je s veličinama kakve su u stvarnosti, veći rep te mala glava. Koristila je boje kakve su i na slici, svijetlu i tamnu plavu jer su te boje prevladavale na slici. Prilikom bojanja koristila je čiste boje nije ih miješala, kao što se to vidi na prijelazu sa tijela na rep. Prema Jakubinu (1999) flomasterom se izražava linearnost i plošnost, crte su jednakih debljina i intenziteta što je vidljivo i na ovom crtežu pauna. Crte su tanke, kratke i jednolične, prilikom bojanja pazila je da ne prelazi preko crta te nije imala poteškoća tijekom crtanja te je precizno ispunila plohu. Sam crtež je dosta mali u odnosu na papir, nije iskoristila cijeli format A4 papira, ali lik je smješten u sredinu te tako vidimo da je on bio u fokusu prilikom crtanja. Crtež je u skladu s fazom dječjeg realizma jer je prisutno puno detalja na repu i nogama kao što to navodi Grgurić i Jakubin (1996).

Slika 20. Nika (5 godina), „Paun“

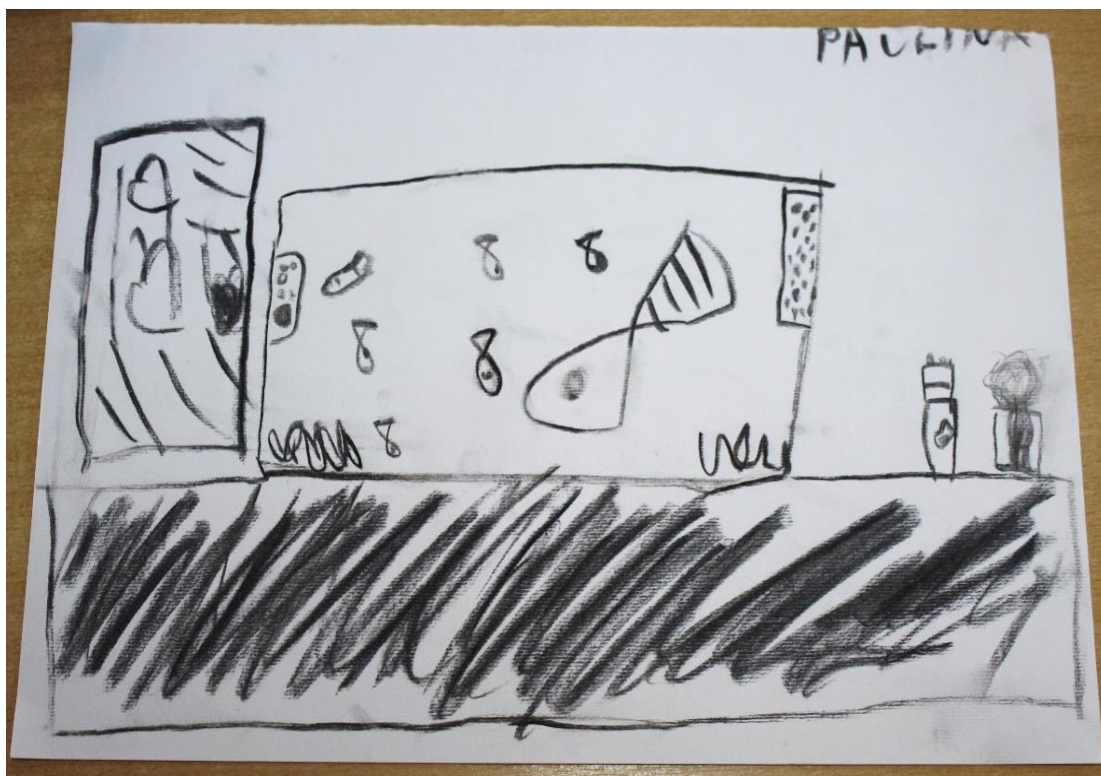
Djevojčica Nika (5 godina) nacrtala je pauna s flomasterom, koristila je obrisne i teksturne linije. Nije koristila sliku jer je većinom gledala kako njena prijateljica (slika 16) crta pauna iako su crtali istu životinju radovi su ispali drugačiji. Koristila je boje kakve su i na slici od zelene do plave. Kako navodi Jakubin (1999) i ovdje je prisutna linearnost i plošnost koja je karakteristična za ovu tehniku. Crte su tanke, kratke, isprekidane i jednolične, te nije imala poteškoća prilikom crtanja. Ova djevojčica nije se odlučila za bojanje repa kao i druge djevojčice, već je odlučila samo crtama i točkama oslikati rep. Tijekom crtanja, prvo je nastao trup pauna pa noge te tek na kraju rep. Sam crtež je dosta veliki u odnosu na papiriskorišten je cijeli format A4 papira i nalazi se na sredini te počinje od ruba papira što predstavlja liniju tla. Djevojčica je u ranoj fazi dječjeg realizma gdje je karakteristično prikazivanje predmeta onako kako ga ona vidi te detalji kao što su crte po nogama, rep sa ukrasima koji je razgranat. Noge i rep su prikazane sa najviše detalja jer je djevojčici tako uočila. Vidljiv je kontrast u težini prikaza između repa i nogu, kao da je željela prikazati da su noge čvrste i jake, a rep lagan jer je načinjen od perja. Rep je nastao na kraju crtanja pa se zato i odlučila za linije umjesto bojanja repa, kao i točke koje su dodane kasnije.

Analiza prve aktivnosti (olovka i flomaster)

Skupina „Lavići“ pristupila je radu sa velikim interesom. Nakon početnog upoznavanja djeca su dolazila do mene kako bi se upoznali još bolje. Crtačke tehnike olovka i flomaster već su im poznate od prije, pa nije bilo poteškoća prilikom crtanja. Djeca su samostalno odlučila s kojim tehnikama žele crtati. Neka djeca su istraživala obje tehnike, ali primijetila sam da više vole crtati sa flomasterima. Tijekom crtanja nekoliko djece uzelo sliku životinja iz memorija kako bi mogli gledati što crtaju te su takvi crteži prikazani s više detalja. Primjer je djevojčica Sofia koja je pratila sliku pauna dok je crtala. Neka djeca su vrlo koncentrirano crtala, ali su istovremeno pričali dok su crtali. Na nekim radovima mogu se primijetiti tamniji i svjetliji tonovi olovke, koji je ovisio o pritisku ruke djeteta. Prilikom crtanja flomasterima djeca su radije birala flomastere s tanjim filcem nego deblje, iako ako su morali koristiti određenu boju uzeli bi deblji flomaster. Djeca su uložila puno truda u svoje radove kako bi nacrtali životinju koja im se najviše svidjela. Prilikom crtanja nije bilo nikakvih poteškoća u likovnom izražavanju upravo zbog iskustva rada s tim tehnikama. Nakon što su završili svoje radove, djeca su rado komentirala što su nacrtali te su imenovali svoje radove. Smatram da sedjeci više svidjela tehnika flomaster, bio je veći interes za crtanje s različitim bojama.

Druga aktivnost (ugljen)

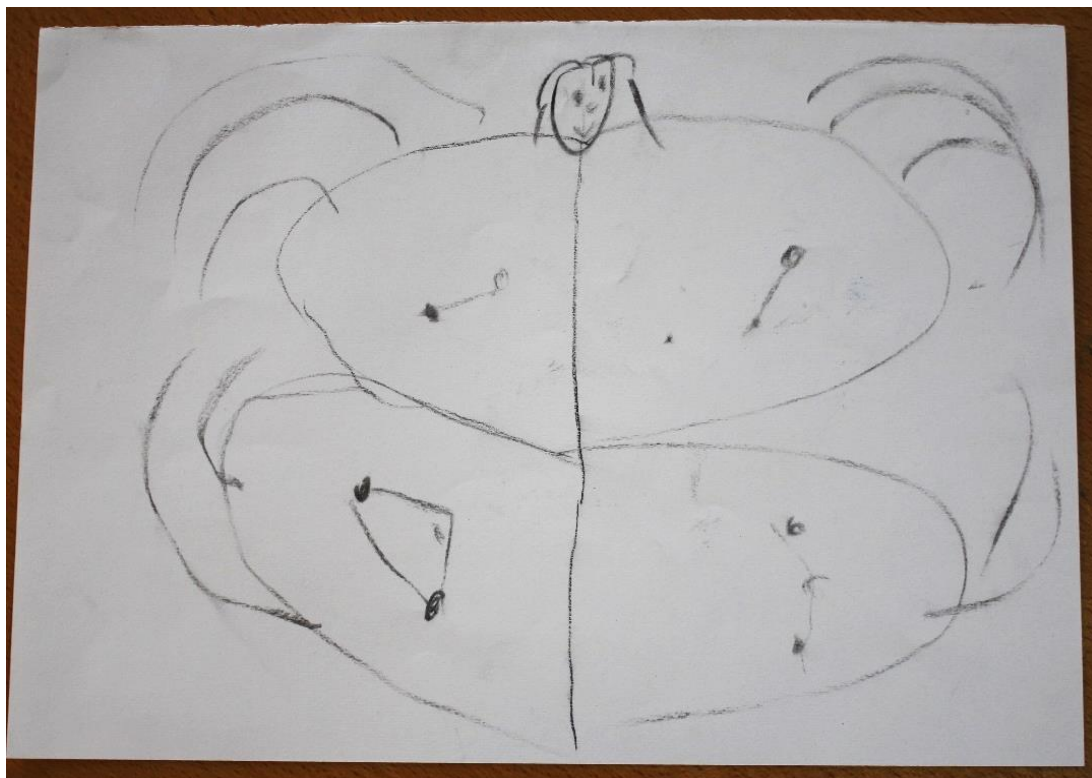
Druga aktivnost bila je u starijoj vrtičkoj skupini „Jabuke“ u kojoj je prisustvovalo dvanaestero djece u dobi od 5 do 6 godina. U grupi je bilo devet djevojčica i tri dječaka. Motiv je bio isti kao i u prvoj aktivnosti – divlje životinje. Kada sam došla u skupinu prvo sam se predstavila djeci i objasnila da će danas raditi jednu nesvakodnevnu likovnu tehniku. Početan razgovor o motivu započeo je uz izrađen poticaj vrtuljka gdje je dječja znatiželja bila velika. Putem igre pridobila sam njihovu pažnju te sam nastavila dalje sa sljedećim poticajima. U ovoj skupini poticaj traženje para sam posložila na pod dok su djeca sjedila u krugu te su zajedno uočavali parove. Nakon toga slijedio je razgovor o životinjama, uz neka klasična pitanja kao: Koja je tvoja najdraža životinja?, Imaš li kućnog ljubimca?, Koja bi životinja htio biti? itd. Osim navedenih pitanja, uz pomoć sljedećeg poticaja pričali smo i o mjestima na kojima životinje mogu živjeti. Prije dolaska u ovu skupinu saznala sam da prvi put rade s ugljenom, te sam zato i pripremila jednu vježbu kako bi upoznali materijal s kojim će raditi. Odabrala sam vježbu u kojoj su djeca izvlačila raznovrsne crte, koristila različiti pritisak te razmazivali ugljen po papiru kako bi dobili različite tonove. Vježbu sam odradila prije crtanja glavnog motiva, a odmah poslije motivacijskog dijela sa poticajima. Za izvedbu vježbe koristila sam A5 format hrapavijeg papira i drveni ugljen od tanjih do malo debljih štapića. Nakon isprobavanja ugljena, djeca su krenula sa crtanjem svojih životinja.

Slika 21.. Paulina (5 godina), „Moje ribice u akvariju“

Djevojčica Paulina (5 godina) nacrtala je svoj akvarij s ugljenom. Crtala je prema sjećanju te je objasnila kako je prikazala svoju sobu u kojoj se akvarij nalazi. Na crtežu većinom prevladavaju pravokutnici, osim kod riba koje su prikazane jednostavnim oblim crtama. Pravokutnik iza ormarića predstavlja vrata, prikazala je kvaku te stvari koje joj vise na vratima, ujedno je crtama dočarala drvena vrata. U prvi plan postavila je ormar i akvarij koji se nalazi na rubu papira te pored njega hranu za ribe i biljku. Osim što je obojala ormarić, ostavila je vodu prozornom odnosno bez boje. U akvariju je prikazala sve njegove dijelove od pročišćivača vode, trave i biljki te na kraju i ribe. Ribe je prikazala većim dijelom iste veličine, ali jednu ribu je naglasila tako da ju je uvećala proporcionalno. Crtež zauzima cijeli papir te je lako rukovala s ugljenom dok je crtala, nije imala poteškoća jer je držala ugljen kao olovku. Bojala je ormarić na kojem se nalaze ribe tako da je okrenula ugljen na deblju stranu. Kako navodi Jakubin (1999) ugljenom možemo dobiti crte različite debljine i intenziteta kao što se vidi na ovom crtežu. Karakter crta je kod akvarija je jednoličan, oštre linije s tankim linijama, dok kod vrata je gusta i deblja linija te isprekidane linije. Djevojčica je koristila i tehniku razmazivanja ugljena kod biljke za koju je rekla da je kaktus. Na crtežu su prisutne obrisne linije i teksturne linije. Ovaj

crtež spada u ranu fazu realizma jer je prisutna šablona riba, dok su ostali motivi na crtežu prema njenom viđenju prikazani, sa osobnog stajališta.

Slika 22.. Nika (5 godina), „Ženski leptir“

Djevojčica Nika (5 godina) nacrtala je leptira s ugljenom. Crtala je samostalno bez ikakvih pomagala. Crtež zauzima cijeli papir. Prilikom crtanja imala je manje poteškoće jer je ugljen bio tanak i našiljen pa nije ostavljao baš jaki trag na nekim dijelovima crteža, ali djevojčici to nije baš ni smetalo pa je nastavila crtati dalje. Na crtežu nema obojanih dijelova, prisutna je obrisna linija leptira, iako je stavila i teksturne točke i linije unutar krila. Karakter crte je jednoličan, zaobljene i tanke linije, proziran na nekim dijelovima. Djevojčica nije koristila razmazivanje ugljena jer nije htjela prljati svoje prste. Crtež je započeo kao šablona leptira, ali je djevojčica dodala neke detalje na krilima kao dlake i kosu kako bi izrazila svoju zamisao, a to je bio ženski leptir. Djevojčica se nalazi u ranoj fazi dječjeg realizma upravo zbog te šablone leptira.

Slika 23. Lorena (6 godina), „Ribe rade trikove“

Djevojčica Lorena (6) nacrtala je ribe koje skaču iz vode sa ugljenom. Crtala je prema sjećanju te je istovremeno pričala o svom iskustvu na moru. Crtež zauzima cijeli papir, osim životinja prisutni su simboli sunce i srce. U prvi plan postavila je ribe i more te time napravila liniju tla, a zatim dodala okolne detalje. Ribe je prikazala sa osmijehom. Možemo govoriti o podjeli crteža na more i zrak jer su prikazani elementi oba svijeta. Za more ribe, a u zraku ptica i sunce. U prikazu mora dodala je detalje valova sa zaobljenom crtom dodala je pokret u crtež. Ribe su prikazane iznad vode u skoku, zaobljeno i uz detalje kao što su peraje i rep koje je ukasila bojanjem ili crtama. Simbol srce kao što navodi Balić Šimrak (2011) predstavlja ljubav. Simbol sunca predstavlja oca. Prilikom crtanja djevojčica nije imala poteškoća s rukovanjem ugljenom. Prema Jakubinu (1999) ugljen daje različite intenzitete crta kao što se vidi i na ovom crtežu, na nekim dijelovima prikazan je tamniji trag ugljena. Karakter crta je većinom jednak, tanak i jednoličan, dok iznimke vidimo na srcu i detaljima na repu gdje su guste i debele crte. Koristila je obrisne i teksturne linije. Na crtežu su prisutni simboli srce i sunce, što stavlja ovu djevojčicu u fazu dječjeg realizma, odnosno fazu shema prema Grgurić i Jakubin (1996).

Analiza druge aktivnosti (ugljen)

Druga aktivnost započela je vrlo dobro zbog jednog poticaja koji im se iznimno svidio. Prvi put su vidjeli vrtuljak te im je to bila i najveća zanimacija tog dana. Nakon teškog rastanka s vrtuljkom djeca su sjela na tepih u krug kako bi zajedno igrali igru traženje parova. Tijekom igre djeca su komentirala uzorke nekih životinja jer ih prije nisu vidjeli uvećane (morski pas, fazan, gušter). Kako je razgovor tekao dalje uskočila sam s pitanjima o mjestu na kojem bi živjele prikazane životinje na slikama. U stvaralačkom dijelu korišten je ugljen različite debljine i veličine te bijeli hrapavi papir veličine A4. Djeca su prvo proučila i ispitala svojstva ugljena u vježbi prije crtanja motiva. Vježbu sam pripremila upravo zbog njihovog prvog susreta sa tim materijalom. Crtačka tehnika ugljen koja baš i nije toliko česta u vrtiću, djeci je bila interesantna upravo zbog njihovog neiskustva u radu s tom tehnikom. Tijekom vježbe djeca su dobro reagirala na ugljen i brzo su shvatili način na koji s njime treba rukovati. Djeca su shvatila da ovisno o njihovom pritisku ugljenog štapića ostavlja se svjetliji ili tamniji trag na papiru. Prilikom crtanja motiva više su sudjelovale djevojčice nego dječaci zbog neurednosti korištenja ugljena. Dječaci su bili prisutni tijekom vježbe, ali su odlučili da ne žele dalje crtati. Nakon što su završili s crtanjem radove sam fiksirala sa lakom za kosu i ostavila da se posuše. Smatram da se djeci svidjela tehnika ugljena i da se razvio interes za eksperimentiranje s njime. Iako su pokazali veliki interes za novom tehnikom, nekoliko djece jednostavno nije bilo oduševljeno neurednim materijalom. Motiv koji su najčešće crtali bili su leptiri, mačke, ribe, psi i slično. Jedina zamjerka djece na tehniku ugljen bila je za njegovu prašnjavu strukturu, a taj problem sam mogla riješiti uz pomoć maramice ili komada papira koji bi se stavio oko ugljena.

Treća aktivnost (tuš-kist)

U starijoj vrtićkoj skupini „Ribice“ bilo je petnaestero djece u dobi od 5 do 6 godina koja su sudjelovala u aktivnosti crtačke tehnike tuš i kist. U stvaralačkom radu prisustvovalo je desetero djevojčica i pet dječaka. Motiv je i dalje bio jednak kao i u prethodne dvije aktivnosti – divlje životinje. Prilikom dolaska u skupinu upoznala sam se sa djecom u grupi. Prije aktivnosti pripremila sam sve potrebne materijale (crni tuš, kistove različitih debljina i glatki bijeli A4 papir) te sam zaštitila stolove. Aktivnosti započinjem nakon doručka. Prvo sam djecu uvela u temu uz pomoću poticaja, pantomime i glasanja životinja te sam nakon toga nastavila sa razgovorom o staništima. Poticaj vrtuljka potaknuo je tako i igru životinja, odnosno njihovih glasanja putem kojeg su djeca komunicirala. Nakon zova divljine djeca su rado pričala o njihovim iskustvima sa životinjama koje su susreli u zoološkom vrtu. Poslije zanimljive rasprave odlučila sam im ponuditi posljednji poticaj. Traženje parova sam odlučila ostaviti za kraj i za igru cijele grupe. Igra se igrala na tepihu dok su djeca sjedila okolo slika na podu. Poslije odrađenog motivacijskog dijela djeca su sjela za stolove te su krenuli sa crtanjem. Prilikom crtanja djeca su međusobno razgovarala o tome što će crtati.

Slika 24. Jakov (5 godina), „More, riba, meduza i koralj“

Dječak Jakov (5) nacrtao je morsko dno s ribama, meduzama te koraljem. Korištena tehnika je tuš s kistom, dječak nije imao poteškoća prilikom crtanja. Crtež je velik i zauzima većinu papira. Prema Jakubinu (1999) kist daje jedinstven i specifičan izgled, ovdje su prisutne deblje linije jer je dječak koristio kist srednje veličine. Potezi kista su jednaki i iste debljine, linije su jasne i čiste, koristio je obrisne linije za ocrtavanje koralja i životinja. Dječak se nalazi u ranoj fazi realizma kako navodi Grgurić i Jakubin (1996) jer na crtežu prevladavaju sheme i slikano je prema osobnom viđenju okoline. Dječak je prilikom crtanja govorio o svom iskustvu sa mora te je to odlučio i prikazati na crtežu.

Slika 25. Nina (6 godina), „Deva“

Djevojčica Nina (6) nacrtala je devu s tušem. Pored sebe je imala sliku deve koju je gledala cijelo vrijeme dok je crtala. Tijekom crtanja nije imala poteškoća cijelo vrijeme koristila je tanki kist. Prema Jakubinu (1999) crtanje sa kistom ovisi o karakteru i veličini kista što se vidi na crtežu, djevojčica je koristila tanki kist koji ostavlja preciznu i jednaku liniju, osim na dijelovima gdje se tuš potrošio pa je ostao hrapavi potez kista. Crtež u odnosu na papir nije jako velik i ima dosta praznog prostora na papiru iako se crtež nalazi na sredini. Potezi kista su jednaki, tanki većim dijelom, na repu i ustima su prisutne deblje i gušće crte. Linija je obrisnate nema previše detalja. Djevojčica je u fazidječjeg realizma iliti fazi shema jer je devu prikazala onako kako ju ona vidi, dodala je trepavice i rep koji se ne vide na slici, ali ona zna da postoje.

Slika 26. Ela (5 godina), „Dupin sa medaljom za najbolji skok u vis“

Djevojčica Ela (5) nacrtala je dupina koristeći tuš. Prilikom crtanja nije imala poteškoća. Počela je s tankim kistom koji je kasnije zamijenila za kist srednje debljine. Kako navodi Jakubin (1999) korištenjem kistova različita karaktera dobiju se tanja ili deblje linije kao što je prikazano na ovom crtežu. Prvo je nacrtala sve tankim kistom i srednjim je odlučila bojati i podebljati obrisne linije kod dupina. Također, prisutno je i suho bojanje kistom koje je na kraju napravila te na taj način je dala teksturu liku. Crtež u odnosu na papir je velik te u središtu se nalazi dupin, dok su prisutni okolni detalji kao rekviziti i more. Potezi kista su nejednaki, prevlada više deblja i gusta linija. Ovdje se radi o fazi dječjeg realizma, odnosno ranoj fazi u kojoj je karakteristično prema Grgurić i Jakubin (1996) prikaz svog viđenja sa detaljima, djevojčica je crtala bez ikakvih slika te nije gledala vršnjake što oni crtaju.

Analiza treće aktivnosti (tuš-kist)

Prvo sam djecu uvela u aktivnost uz pomoć poticaja, najbolje su reagirali na igru pantomime i glasanja životinja. Djeca su bila iznimno aktivna u ovom dijelu, nije bilo djeteta koje nije htjelo sudjelovati. Na moj prijedlog počeli su razgovarati kroz glasanje odabrane životinje i to je bio uspjeh u pogledu zabave. Zatim smo pričali malo o životinjama s kojima su se susreli u svakodnevnom životu, na moru pa i u zoološkom vrtu. Nakon razgovora o životinjama i zajedničkoj igri, najavila sam djeci tehniku s kojom će raditi te su oni rado pristupili likovnom radu. Istraživali su tehniku tuša i kista s kojom su se nedavno i upoznali prilikom pisanja slova uz pomoć pera. Tijekom stvaralačkog dijela djeca su vrlo koncentrirano i rado sudjelovala, pozitivno su reagirala na crtanje s tušem i uspješno su njime rukovali. U ovoj skupini sva djeca su sudjelovala u izradi svoje životinje te su se međusobno dogovarali o životinjama koje će crtati. Najbolji primjer je morsko dno koje su radili skoro svi jer smo i najviše pričali o moru i njihovim iskustvima sa životinjama koje su vidjeli. Smatram da se djeci svidjela ova tehnika i rad s kistom, prije su radili s perom pa im je kist dao drugačiji trag na papiru pa tako i drugačiji doživljaj.

7. ZAKLJUČAK

Crtačke tehnike, kao najčešće tehnike koje su korištene u vrtiću, predstavljaju važno sredstvo u radu s djecom predškolske dobi. Najčešće crtačke tehnike s kojima se susrećemo u vrtiću su olovka i flomaster. Cilj je dijete upoznati s likovnim karakteristikama različitih tehnika kako bi mogli to iskoristiti u svom likovnom radu. Zato je važno da odgajatelj prati interes i želje djece kako bi potaknuo veću zanimaciju i interes za rad. Crtež je sredstvo komunikacije i ono omogućuje odraslima uvid u unutrašnjost dječjeg uma, njegovih misli i raspoloženja. Prilikom likovnog stvaralaštva potrebno je pustiti dijete da samostalno stvara bez intervencija odraslih jer se na taj način razvija osobnost i samopouzdanje djeteta.

U ovom završnom radu provela sam likovne aktivnosti na području crtanja crtačkim tehnikama olovka, flomaster, ugljen i tuš kist. Uz pomoć poticaja potaknula sam djecu na razmišljanje o motivu te kako ga prikazati putem određenih tehnika. Tri starije grupe koje su sudjelovale u aktivnostima već su se prije susreli s pojedinim crtačkim tehnikama, osim jedne grupe koja nikad nije radila s ugljenom te sam njima i objasnila kako se njime koristi. Djeca su pozitivno reagirala na poticaje i motivacije, te su u samom radu bili koncentrirani i spremni na likovno izražavanje.

Crtačke tehnike su prisutne u radu s djecom više nego neke druge likovne tehnike. Kroz njih djeca uče baratati svojim potezima, usavršavaju svoj pokret kako bi to mogli iskoristiti u radu s drugim likovnim tehnikama. Zbog svoje jednostavnosti sve crtačke tehnike pogodne su za rad s djecom, no treba imati na umu da je za neke potrebna vježba kako bi upoznali tehniku kao na primjer tuš ili ugljen

LITERATURA

Članak u časopisu:

1. Balić Šimrak, A. (2011). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 62/63, 2–8.
2. Jurković, T.; Tomljanović E.; Gašpar, H.; Štulić, S.; Jedrejčić, E.; Špoljar, S.; Andrašek, A. (2010). Crtačke tehnike. *Dijete, vrtić, obitelj*, broj 62/63, 9–13.
3. Eisner, E. (2003). The Arts and the Creation of Mind. *Language Arts*, 80(5), 340-344. Preuzeto s: <http://www.jstor.org/stable/41483337>(pristupano 27.8.2019.)

Knjige:

1. Belamarić, D. (1987). *Dijete i oblik*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež : priručnik za odgajatelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
3. Grgurić, N., Jakubin, M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb: Educa.
4. Jakubin, M. (1999). *Likovni jezik i likovne tehnike: Temeljni pojmovi*. Zagreb: Educa.
5. Perasović, M. (1994). *Slikarski rječnik*. Split: Narodno Sveučilište Split.
6. Sartori, M. (2004). *Tehnike i umijeće crtanja*. Rijeka: Leo-Commerce.

Mrežne stranice:

1. Enciklopedija.hr na adresi:
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=12874#top>(19.08.2019)

POPIS SLIKA

Slika 1. Osvaldo Cavandoli, La linea (20.st). Izvor: <https://littlenemocarouge.weebly.com/osvaldo-cavandoli.html> (25.8.2019.)

Slika 2. Picasso, Glava žene (1956). Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/crta.htm>(25.8.2019.)

Slika 3. Hrvoje Šercar, Riba sa zlatnim nogama (1993).Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/crta.htm>(25.8.2019.)

Slika 21. Jean Auguste Dominique Ingres, Gđa. Baltrad s kćerkom (1836). Izvor: <https://hr.wikipedia.org/wiki/Olovka>(25.8.2019.)

Slika 22. Leonardo da Vinci, autoportret (1512). Izvor: <https://en.wikipedia.org/wiki/Sanguine> (25.8.2019.)

Slika 23.Käthe Kollwitz, Cuddling lovers (1909/10). Izvor: <https://www.kollwitz.de/information-in-english> (25.8.2019.)

Slika 24. Gareth Edwards, Vivian (2013). Izvor: <https://www.garethedwardsart.com/originalartwork/vivian> (25.8.2019.)

Slika 25. Wolf Ruck, SUN TEMPLE (1970). Izvor: <https://wolfruck.com/ArtGallery/gallery/medium/felt-pen/>(25.8.2019.)

Slika 26. Tihomir Lončar, Crtež XX (1994). Izvor: <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi-2/> (25.8.2019.)

Slika 27.Vincent Van Gogh, Čempresi u zvjezdanoj noći (1889). Izvor: <http://likovna-kultura.ufzg.unizg.hr/drvce.htm> (26.8.2019.)

Slika 28. Tihomir Lončar, Nasmiješeni slikar (1996). Izvor: <http://www.loncartihomir.hr/galerije/cртеzi-2/> (25.8.2019.)

Slika 29. Zlatko Isaković Lula, "U prolazu". Izvor: https://likumzg.wordpress.com/2017/11/02/skupna-izlozba-clanova-hdlu-zagreb-ulicna-prica-u-izlozbenom-prostoru-kristofor-stankovic/zlatko-isakovic-lula-u-prolazu_lavirani-tus-35-x-33-cm-m/ (25.8.2019.)

Slika 13. Poticaj - vrtuljak sa životinjama (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 14. Poticaj: traženje parova (22 para životinja i njihovih uzoraka ili tekstura)
(izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 15. Poticaj: Četiri staništa i životinje (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 16. Sofia (6 godina), „Paun“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 17. Robert (6 godina), „Mala muška i veća ženska zmija“ (izvor: Ivana
Blažević, osobna arhiva)

Slika 18. Marija (6 godina), „Zec“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 19. Marija (6 godina), „Paun šarenko“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 20. Nika (5 godina), „Paun“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 21. Paulina (5 godina), „Moje ribice u akvariju“ (izvor: Ivana Blažević, osobna
arhiva)

Slika 22. Nika (5 godina), „Ženski leptir“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 23. Lorena (6 godina), „Ribe rade trikove“ (izvor: Ivana Blažević, osobna
arhiva)

Slika 24. Jakov (5 godina), „More, riba, meduza i koralj“ (izvor: Ivana Blažević,
osobna arhiva)

Slika 25. Nina (6 godina), „Deva“ (izvor: Ivana Blažević, osobna arhiva)

Slika 26. Ela (5 godina), „Dupin sa medaljom za najbolji skok u vis“ (izvor: Ivana
Blažević, osobna arhiva)

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI ZAVRŠNOG RADA

Ovim potpisom potvrđujem da sam samostalno pisala svoj završni rad te da sam njegov autor.

(Ivana Blažević)

Svi dijelovi rada koji su u radu citirani ili se temelje na drugim izvorima (knjige, mrežni izvori, znanstveni, stručni ili popularni članci) su jasno označeni kao takvi i adekvatno navedeni u popisu literature.

Ivana Blažević

Zagreb, rujan 2019.